

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՎԻՐԱՀԱՅ ՆԵՐՈՍՆԵՐԸ

Բանալի բառեր – Հայրենական մեծ պատերազմ, նացիստական Գերմանիա, Կարմիր բանակ, ռազմաճակատ, շարքայիններ, տարածք, ազգաբնակչություն, փոքրիկ հանրապետություն, հաղթանակ, քաջագուն հայորդիներ, խորհրդային Միության հերոս

Երբ 1941 թ. հունիսի 22-ին բռնկվեց Հայրենական մեծ պատերազմը, արյունահեղ ճակատամարտեր սկսեցին տեղի ունենալ Ռուսաստանի, Ուկրաինայի և Բելառուսի տարածքներում: Հայ ժողովուրդը թեև հեռու էր անմիջական վտանգից, այդուհանդերձ, պատերազմի պայմաններին համապատասխան, ամենասեղմ ժամկետներում մոբիլիզացրեց իր ուժերը, արդյունաբերությունը հարմարեցրեց ռազմական իրողությանը, հանգանակեց դրամական միջոցներ, պատրաստեց զինվորական հանդերձանք, պարեն, զենք ու զինամթերք (հրացաններ, ավտոմատներ, գնդացիրներ, ականանետներ, հրանոթներ, տանկեր և այլն), ձևավորեց նաև ազգային զինվորական միավորումներ (կազմավորվեց Հայկական ազգային վեց դիվիզիա) և այդ ամենը փոխանցեց ռազմաճակատին: Ինչ խոսք, այդ ժամանակ և դրանից առաջ ևս ԽՍՀՄ բանվորագյուղացիական Կարմիր բանակում ծառայում էին բազմաթիվ հայ շարքային մարտիկներ, սերժանտներ, կրտսեր ու ավագ սպաներ, զեներալներ:

1941 թ. Հայաստանից դուրս հայկական դիվիզիաներ կազմավորվեցին նաև Վրաստանում, որտեղ տեղակայված 28-րդ և 38-րդ պահեստային բրիգադները համալրված էին բազմաթիվ հայերով: Այդտեղ պատրաստվում էին երթային վաշտեր և ուղարկվում ռազմաճակատ¹: Հայերի քանակը զգալի էր նաև այդ տարածքում ստեղծված 47-րդ, 63-րդ, 242-րդ, 390-րդ դիվիզիաներում²: Վերջինս առաջինն ընդգրկվեց կերչյան մարտերում³: Չնայած թշնամու ակնհայտ գերազանցությանը՝ դիվիզիան հետ մղեց տանկային մի քանի գրոհ, բայց հետագա մարտերում ծանր կորուստներ կրեց և գրեթե ամբող-

¹ Տե՛ս Հայ ժողովրդի պատմություն, հ. VIII, Հայ ժողովուրդը Հայրենական մեծ պատերազմի և հետպատերազմյան կոմունիստական շինարարության տարիներին 1941-1965, Երևան, 1970, էջ 56:

² Տե՛ս **Հարությունյան Կ.**, Ջավախքցիների մասնակցությունը Հայրենական մեծ պատերազմին (1941-1945), Երևան, 2014, էջ 20-25:

³ Այլ տվյալով՝ 390-րդ հրաձգային դիվիզիան կազմավորվել է 1942 թ. փետրվարին Կերչի թերակղզում:

ջովին ջախջախվեց: Անհավասար մարտում զոհվեց նաև դիվիզիայի հրամանատար, գնդապետ Միմոն Զաքյանը:

Սույն հոդվածում հայկական¹, ռուսական², վրացական³ և աբխազական⁴ համապատասխան գրականության և մամուլի հրապարակումների հիման վրա մեկտեղում, հատկապես հետխորհրդային ժամանակաշրջանի նորահայտ որոշ տվյալներով համալրում և շահագրգիռ անձանց ներկայացնում ենք Վրաստանում բնակված այն հայ քաջագունների՝ ԽՍՀՄ ազատության ու անկախության համար Մեծ հայրենականի տարիներին իրականացրած սիրանքները, որոնք ըստ արժանվույն գնահատվել են խորհրդային կառավարության կողմից և արժանացել Խորհրդային Միության հերոսի բարձր կոչման⁵:

Լշենք, որ բնակչության թվաքանակով և տարածքով ՀԽՍՀ-ը հզոր ու հսկայածավալ Խորհրդային Միության ամենափոքր հանրապետություններից էր (1940 թ. այդտեղ բնակվում էր ընդամենը 1 320 000 մարդ): Բայց Հայրենական մեծ պատերազմին մասնակցած 300 000 մարտիկներով, ԽՍՀՄ 106 հերոսներով, Փառքի երեք աստճանների 27 ասպետներով, ավելի քան 65 զեներալներով ու հինգ մարշալներով մեր հանրապետությունը երկրում զբաղեցնում էր առաջնակարգ տեղերից մեկը:

Զինվորական բարձրագույն կոչում ստացած 106 հայորդիներից 16-ը ծնվել են Վրաստանում՝ ներառյալ նրա վարչական միավոր կազմող Ջավախքը (Սամցխե-Ջավախեթի մարզ), Աբխազիայի Ինքնավար Հանրապետությունը⁶ և Հարավային Օսիայի ինքնավար մարզը: 16-ից չորսը Թբիլիսիից էին, չորսը՝ Աբխազիայից, երկուսը՝ Ջավախքից, այլը՝ Թեթրիձղարոնից, Կասպիից, Գորիից և Գագրայից:

Հերոսներից սանիտարական դասակի հրամանատար Սերգեյ Գրիգորյանը, գնդապետ Լևոն Դարբինյանը, գվարդիայի ավագ սերժանտ Ապավեն

¹ Հայագգ, էլեկտրոնային հանրագիտարան:

² Герои Советского Союза. Краткий биографический словарь в двух томах, Москва, 1987-1988 (т. 1, 1987), Герои СССР, Сайт: Герои страны, **Амирханян М. Д.**, Армяне – Герои Советского Союза, Ереван, 2005.

³ ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, თბილისი, 1975-1987 წწ., კარლო ცქიტიშვილი, ტრისტან ჩინჩილაკაშვილი, საბჭოთა კავშირის გმირები საქართველოდან, თბილისი, 1977, გრიგოლ ონანი, დიდ სამამულო ომის გმირები საქართველოდან, თბილისი, 1965.

⁴ **Абшилава А.**, Сыны Абхазии – Герои Советского Союза, Сухуми, 1961, *его же*: В боях за Родину, Сухуми, 1980.

⁵ Սովետական (Խորհրդային) Միության հերոսի կոչումը սահմանվել է ԽՍՀՄ Կենտրոնական գործադիր կոմիտեի (ԿԳԿ) 1934 թ. ապրիլի 16-ի որոշմամբ՝ որպես պատվավոր կոչում: Խորհրդային Միության հերոսին հանձնվում էին Լենինի շքանշան, «Ռսկե աստղ» մեդալ և ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության շնորհագիր:

⁶ Աբխազիա, նախկինում՝ Աբխազիայի Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետություն, ապա՝ Աբխազական Ինքնավար Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետություն (Վրացական ԽՍՀ կազմում): Այժմ՝ de facto անկախ հանրապետություն Սև ծովի արևելյան ծովափնյա հատվածում՝ Վրաստանից հյուսիս-արևմուտք:

Ռոստոմյանը, լեյտենանտ Սերգո Օգանովը, հաստոցավոր գնդացրի հաշվարկի հրամանատար Վաչագան Վանցյանը և կապիտան Հարություն Չաքրյանը Խորհրդային Միության հերոսի կոչման արժանացան հետմահու (շնորհագրերն ու շքանշանները հանդիսավոր պայմաններում հանձնվեցին նրանց ծնողներին կամ ընտանիքի անդամներին):

Միհրան Բոստանջյանը, Սուրեն Ասլամազաշվիլին, Աշոտ Ասրիյանը, Երվանդ Գալուստաշվիլին, Հարություն Մելեթյանը, Հարություն Շուշանյանը և Կարապետ Միմոնյանը գորացրվելուց հետո, չինայելով իրենց ուժերն ու մասնագիտական կարողությունները, առանձնակի հմտություն և վարպետություն ցուցաբերեցին նաև ժողովրդական տնտեսության վերականգնողական աշխատանքների գործառույթներում, իսկ գեներալ-լեյտենանտ Ստեփան Միկոյանը և գեներալ-մայոր Աշոտ Ղազարյանը ծառայության, ինչպես նաև հասարակական գործունեության հետ մեկտեղ միաժամանակ նվիրվեցին (առաջինը օդաչուի, երկրորդը՝ տանկիստի) իրենց կյանքի հարուստ ու բովանդակալից պատմության գրառմանը:

Այո՛, ծանրակշիռ է ԽՍՀՄ հայ հերոսների, հայ զորավարների, հայկական ազգային դիվիզիաների, հայ ռազմագերիներով և թշնամու գրաված տարածքների հայազգի բնակիչներով համալրված պարտիզանական ջոկատների, դիմադրական շարժումների ու ինտերնացիոնալիստական խմբերի¹ ներդրած ավանդը պատերազմի վճռական շրջադարձի, ապա և վերջնական հաղթանակի գործում, ինչպես նաև Ղրիմի, Մոսկվայի, Լենինգրադի (այժմ՝ Սանկտ Պետերբուրգ), Օդեսայի, Սևաստոպոլի, Բրեստի ամրոցի, Կովկասի պաշտպանությունում, Վոլգայի և Կուրսկի աղեղի ճակատամարտերում, ԽՍՀՄ եվրոպական մասի, Մերձբալթյան հանրապետությունների և Արևելյան Եվրոպայի մի շարք ժողովուրդների ազատագրման, ճապոնական միլիտարիստների դեմ մղված մարտերում: Հարկ է հիշատակել նաև Հայ առաքելական եկեղեցու՝ խորհրդային բանակին ցույց տված օգնությունը: Այս ամենի մասին գրվել են վեպեր, պատմվածքներ, բանաստեղծություններ, նկարահանվել են գեղարվեստական ու վավերագրական ֆիլմեր, կերտվել նկարչական կտավներ, ԽՍՀՄ հայ հերոսների անուններով կոչվել են դպրոցներ, փողոցներ, հիմնադրվել են նաև պատմության թանգարաններ և այլն:

Մխրանքների բնույթով ու բովանդակությամբ ևս անգնահատելի և աննախադեպ են ռազմադաշտերում անձնվիրաբար մարտնչած մեր քաջազունների մարտական գործողությունները: Այսպես տանկի ռադիստ Կարապետ Միմոնյանը Խորհրդային Միության հերոսի կոչման արժանացավ 1939 թ.

¹ Նրանք, ակտիվություն դրսևորելով, ոչնչացնում էին զինամթերքով և պարենով բեռնավորված գնացքներ, մարդատար ու բեռնատար ավտոմեքենաներ, զինապահեստներ, կամուրջներ և այլ օբյեկտներ:

դեկտեմբերի վերջերին՝ ֆինների անառիկ համարվող «Մաներհայմի գծի»¹ պաշտպանական ամրությունների ճեղքման ժամանակ ցուցաբերած խիզախության համար: Ավագ սերժանտ Ապավեն Ռոստոմյանը «հունանավետիսյանական» է: Այս հայորդին մարմնով ծածկեց թշնամու գնդացրի հրակնատը և անձնագոհությամբ ապահովեց ստորաբաժանման գրոհի հաջողությունը: Սանիտարական դասակի 20-ամյա հրամանատար Սերգեյ Գրիգորյանը ևս մարմնով ծածկեց գումարտակի հրամանատարին և սեփական կյանքի գնով փրկեց նրան: Հարություն Շուշանյանը Փառքի III, II և I աստիճանի շքանշանների ասպետ է՝ կոչումով, իրավունքով և արտոնությունով հավասարեցված Խորհրդային Միության հերոսի կոչման: Մեր մեկ այլ արիասիրտ մարտիկ Հարություն Մելեթյանը Խորհրդային Միության հերոսի կոչման արժանացած ամենաերիտասարդ² հայորդին է: Իրենց սխրանքների համար նրանք ընդգրվել են թե՛ ազգային, թե՛ Հայրենական մեծ պատերազմի և թե՛ տարբեր ժողովուրդների պատմական տարեգրություններում:

Նույն անձանց մասին տարբեր սկզբնաղբյուրների մասնակի տեղեկությունները, որոնք առնչվում են հերոսի կոչում ստանալու ժամանակացույցին, շքանշանների և մեդալների քանակին, ծննդավայրերին, զոհվելու կամ մահվան ամսաթվերին, երբեմն չեն համընկնում, ուստի հոդվածում նշվում են տարատեսակ տարբերակները: Դրանք կարելի է համադրել և ավելի ստույգ ներկայացնել հերոսների գործունեության ծավալը, չափն ու կշիռը:

Կենսագրականները ներկայացվում են այբբենական կարգով:

1. **ԱՍԼԱՄԱԶԱՇՎԻԼԻ** (Ասլամազյան) Սուրեն Արտեմի. – Ծնվել է 1914 թ. մարտի 4-ին Վրաստանի Կավթիսխևի գյուղում (այժմ՝ Կասպի մունիցիպալիտետ): Խորհրդային Միության հերոս (22 փետրվարի 1944), գվարդիայի սերժանտ: 1937-1939 թթ. ծառայել է Կարմիր բանակում, պատերազմն սկսվելուն պես կամավոր մեկնել ռազմաճակատ: Մասնակցել է Հարավային Օսիայի Օրջոնիկիձե (այժմ՝ Վլադիկավկազ) քաղաքի մերձակայքում ծավալված մարտերին, Հյուսիսային Կովկասի պաշտպանությանը, Ուկրաինայի, Մոլդովայի, Ռումինիայի, Հունգարիայի, Չեխոսլովակիայի ազատագրմանը, ճապոնական կվանտունյան բանակի ջախջախմանը: Եղել է կործանիչ դիվիզիոնի հակատանկային հրացանակիրների ջոկի հրամանատար: Հերոսի

¹ «Մաներհայմի գիծը» նախկին ֆիննական սահմանային ամրությունների համակարգն է Կարելյան պարանոցում: Այն այդպես է անվանվել ֆինն մարշալ Կարլ Գուստավ Մաներհայմի անունով:

² Ի դեպ՝ Անդրկովկասից ռազմաճակատ մեկնած (ընդ որում՝ կամավոր) ամենաերիտասարդ հայ զինվորը նույնպես թբիլիսցի է՝ Սերգո Միրզոյանը: Թեև Սերգոյի հերոսի կոչում չի շնորհվել, բայց բացառիկ հերոսական է նրա արարքը. 16-ամյա պատանին «գրոհել» է զինկոմիսարիատի վրա, համառորեն պնդել է, որ իրեն զինվորագրեն և ծնողներից թաքուն փախել է գործող բանակ: Բելառուսում, Ուկրաինայում, Արևելյան Պրուսիայում մարտական առաջադրանքները հաջող կատարելու և ցուցաբերած խիզախության համար նա արժանացել է շքանշանների:

կոչման արժանացել է 1943 թ. սեպտեմբերին Դնեպրի գետանցման ժամանակ ցուցաբերած խիզախության համար: Ջորացրվել է 1945 թ.: Ապրել է Թբիլիսիում, 1955-1969 թթ. աշխատել Կիրովի անվան հաստոցաշինական գործարանում: Վախճանվել է 1970 թ. նոյեմբերի 22-ին Թբիլիսիում:

2. **ԱՍՐՅԱՆ** Աշոտ Մինասի. – Ըստ հայկական սկզբնաղբյուրների՝ ծնվել է 1920 թ. մարտի 3-ին ՀԽՍՀ Ստեփանավանի շրջանի (այժմ՝ Լոռու մարզ) Վարդաբլուր գյուղում: Խորհրդային Միության հերոս (2 նոյեմբերի 1944), փոխգնդապետ: 1940 թվականից ծառայել է Կարմիր բանակում, 1943 թ. ավարտել տանկային դասընթացները, եղել տանկային դասակի հրամանատար: Կարելական Պետսամո (այժմ՝ Պեչենգա, Մուրմանսկի մարզում) քաղաքի ազատագրման ժամանակ հրամանատարության հատուկ առաջադրանքները հաջողությամբ կատարելու և ցուցաբերած անօրինակ արիության ու հերոսության համար տանկի հրամանատար Աշոտ Ասրյանին ԽՍՀՄ Գերագույն Խորհրդի նախագահությունը 1944 թ, փետրվարի 11-ին շնորհել է Խորհրդային Միության հերոսի կոչում: Մասնակցել է Լեհաստանի ազատագրմանը, Բեռլինի ճակատամարտին:

Աշոտ Ասրյանը մարտերից մեկի ժամանակ ծանր վիրավորվել է, բուժվելուց հետո ծառայությունը շարունակել տանկային զորամասում: 1952 թ. ավարտել է Ուլյանովսկի գվարդիական տանկային ուսումնարանը, գնդապետի աստիճանով զորացրվել 1969 թ.: Բնակվել է Կիևում, որտեղ վախճանվել է 1992 թ. հոկտեմբերի 7-ին:

Ըստ վրացի հեղինակների՝ Աշոտ Ասր/յանը ծնվել է Թիֆլիսում, բանվորի ընտանիքում: 1940 թ. սեպտեմբերի 9-ին Թբիլիսիի Կալինինի շրջանի զինկոմիսարիատը նրան զորակոչել է և ուղարկել Մերձբայթյան զինվորական օկրուգի 202-րդ հրաձգային դիվիզիա՝ որպես վարորդ: 1941 թ. հունիսի 22-ից մասնակցել է հյուսիսարևմտյան պաշտպանական մարտերին: 1942-1943 թթ. սովորել է Գորկի քաղաքի տանկային արագացված դասընթացներում: 1944 թ. հունիսից միջին տանկի հրամանատար Աշոտ Ասրիյանը հոկտեմբերի 14-ին Պետսամո քաղաքի ազատագրման մարտերում իր տանկի անձնակազմով ոչնչացրել է տաս ավտոմեքենա՝ հետևակով և ռազմամթերքով, հակատանկային մարտկոց, դզոտ, հինգ մոտոցիկլետ և շուրջ 100 զինվոր: Մարտի ժամանակ վիրավորվել են բոլորը, իսկ տանկն սկսել է բոցավառվել: Ասրիյանը մարել է կրակը, կապել ընկերների վերքերը, նորոգել մեքենան և առաջինը ներխուժել Պետսամո: Մարտերի ժամանակ ցուցաբերած անօրինակ սխրանքների համար նրան շնորհվել է Խորհրդային Միության հերոսի կոչում:

3. **ԲՈՍՏԱՆՋՅԱՆ** Միհրան Միհրանի. – Ծնվել է 1913 թ. օգոստոսի 22-ին Սուխումի շրջանի (այժմ՝ Սուխումի մունիցիպալիտետ, Աբխազիա) Ջեմո Էշերա (Վերին Էշերա) գյուղում: Խորհրդային Միության հերոս (22 փետրվարի 1944), լեյտենանտ: 1936 թ. ավարտել է Թիֆլիսի կրտսեր հրամանատարների կապի դպրոցը, մասնակցել Ստալինգրադի (այժմ՝ Վոլգոգրադ) ճակա-

տամարտին, Ուկրաինայի, Հունգարիայի, Ավստրիայի, Ռումինիայի ազատագրմանը: Եղել է վաշտի, ապա՝ գումարտակի քաղդեկ: Հատկապես աչքի է ընկել Դնեպրի գետանցման մարտերում:

Հայտնի է եղել որպես խիզախ հետախույզ: 1943 թ. մարտի 26-ին անձամբ ոչնչացրել է թշնամու տասը զինվոր: Նույն օրը հետախույզների խմբում գրոհել է կարևոր նշանակություն ունեցող թշնամու գրաված բարձունքը և նոնակներով շարքից հանել գնդացրային երկու կետ: Փոխարինելով գոհված հրաձիգին՝ հակատանկային արկով պայթեցրել է գերմանական գրահամեքենան: Հաջորդ օրը՝ նոյեմբերի 27-ին, Զապորոժիեի շրջանի Կաննսկոյե գյուղի մոտ մասնակցել է թշնամու երեք գրոհի հետմղմանը և իր զինվորներին անձամբ առաջնորդել սվինամարտի:

1945 թ.՝ զորացրվելուց հետո, ապրել է Գագրայում, վարել պատասխանատու պաշտոններ: 1958 թ. փետրվարի 14-ին Մ. Բոստանջյանը հանկարծամահ է եղել: Նրա անունով Գագրայում փողոց է կոչվել:

Վրացական սկզբնաղբյուրներում նա հայտնի է Բաստանջյան ազգանվամբ: Միջնակարգն ավարտելուց հետո աշխատել է գործարանում, 1935-1937 թթ. ծառայել Խորհրդային բանակում, ավարտել քաղկազմի նախապատրաստական դասընթացները: 1941 թ. վերջին կամավոր մեկնել է Կարմիր բանակ, 1943 թ. նոյեմբերի 26-ին Դնեպրի գետանցման ժամանակ ոչնչացրել է թշնամու առաջավոր պահակախմբին: Գտնվելով գումարտակի ձախ թևում՝ կազմակերպել է ստորաբաժանման պաշտպանությունը և հետմղել հակառակորդի երեք հակագրոհ, որի արդյունքում թշնամին մարտադաշտում թողել է հարյուրավոր զինվորներ ու սպաներ: Անձամբ ոչնչացրել է 47 զինվորի:

4. ԳԱՆՈՒՍՏԱՇՎԻԼԻ (Գալստյան) Սուկրատ Ալեքսեյի. – Ծնվել է 1920 թ. հոկտեմբերի 15-ին Վրաստանի Ուփլիսցիխե գյուղում: Խորհրդային Միության հերոս (3 հունիսի 1944), գվարդիայի շարքային, գնդացրորդ: Ավարտել է միջնակարգ դպրոցը: 1940 թ. օգոստոսի 15-ին զորակոչվել է Կարմիր բանակ, 1941 թ. օգոստոսից եղել է մարտադաշտերում, մասնակցել Հարավարևմտյան, 4-րդ, 3-րդ Ուկրաինական ռազմաճակատներին, Կովկասի պաշտպանությանը: Հերոսի կոչման արժանացել է Օդեսայի ազատագրման ժամանակ ցուցաբերած սխրանքի համար: Հետագա մարտերից մեկում նա ծանր վիրավորվել է, 1945 թ. ապրիլին զորացրվել և աշխատանքի է անցել Գորի քաղաքում, որտեղ և մահացել է 1981 թ. մարտի 29-ին:

Սուկրատ Գալուստաշվիլիի անունը հավերժացվել է Երևանում և Նիկոլանում հերոսներին նվիրված հուշարձան-կոթողների վրա:

Վրացական սկզբնաղբյուրները նրա մասին հաղորդում են հետևալը. Սուկրատ Ալեքսեյի Գալուստաշվիլին ծնվել է 1920 թ. հոկտեմբերի 15-ին Ուփլիսցիխե գյուղում (այժմ՝ Գորիի մունիցիպալիտետ), գյուղացու ընտանիքում, ազգությամբ վերացի է: Մի քանի սկզբնաղբյուրներում նշվում է, նրա իսկական ազգանունը Գալուստյան է, ազգությամբ հայ է: Մելիտոպոլի

ազատագրման մարտերում իրեն գերազանց դրսևորելու համար նա արժանացել է իր առաջին պարգևին՝ «Կարմիր աստղի» շքանշանին, աչքի է ընկել Դնեպրովսկի բնագծի անցման ժամանակ: Առաջինն է ներխուժել Կապերովկա բնակավայր և ակտիվորեն մասնակցել դրա ազատագրմանը: 1944 թ. մարտի 16-ին թշնամական թվաքանակով մինչև երկու գնդի հասնող հետևակային հակազորի ժամանակ գվարդիական գումարտակի գնդացրորդ Սոկրատ Գալուստաշվիլին անցել է ձախ թևը և դիմահար կրակի տակ պահել թշնամուն: Երբ վերջացել են փամփուշտները, ձեռնամարտի է բռնվել, տապալել ռումինացի ենթասպային, խլել ավտոմատը և գնդակահարել իրեն շրջապատող զինվորներին: Գերմանացիների չորրորդ հակազորի ժամանակ նա առաջինն է մարտի նետվել՝ իր հետ տանելով զինակիցներին: Գրաված տեղամասը հետևակայինները հաջողությամբ պաշտպանել են մինչև յուրայինների օգնության հասնելը: Մարտերում նա ընդհանուր առմամբ ոչնչացրել է թշնամու 100 զինվոր ու սպա: Այդ ամենի համար հրամանատարը՝ 8-րդ առանձին գնդացրահրետանային գումարտակի գվարդիայի մայոր Ս. Ա. Մարիչևը, նրան ներկայացրել է Խորհրդային Միության հերոսի կոչման:

5. **ԳԱՐԱՆՅԱՆ** Երվանդ Գևորգի. – Ծնվել է 1903 թ. դեկտեմբերի 20-ին Արևմտյան Հայաստանի Տրապիզոնի նահանգի Կուրշումլի գյուղում: Խորհրդային Միության հերոս (15 հունվարի 1944), գվարդիայի ավագ: 1935 թ. նրա ընտանիքը գաղթել է և հաստատվել Գագրայի շրջանում (Աբխազիա): Կարմիր բանակի շարքերում նա եղել է 1941 թվականից: Հայրենական մեծ պատերազմի ժամանակ մարտնչել է Ստալինգրադում, Կուրսկում, մասնակցել նաև Դոնի, Բրյանսկի, Կենտրոնական, Արևմտյան, Բելառուսական 1-ին ռազմաճակատներին: Երվանդ Գարանյանի մարտական հաշվարկը հատկապես աչքի է ընկել 1943 թ. սեպտեմբերին ուկրաինական Չերնիգով քաղաքի ազատագրման և Դնեպրի գետանցման ժամանակ, որի համար արժանացել է Խորհրդային Միության հերոսի կոչման:

1945 թ. զորացրվելուց հետո առժամանակ բնակվել է Կրասնոդարի երկրամասի Ադլերի շրջանում, որտեղ 1945-1951 թթ. վարել է Ադլերի գյուղխորհրդի նախագահի պաշտոնը: Այնուհետև, մինչև կյանքի վերջն ապրել է նույն շրջանի Վեսյոլոյե գյուղում: Մահացել 1995 թ. նոյեմբերի 24-ին, Մոսկով:

Ըստ վրացական սկզբնաղբյուրների՝ Երվանդ Գարանյանը ծնվել է 1903 թ. մարտի 22-ին Աբխազիայի Բադնար գյուղում: 1943 թ. սեպտեմբերին՝ ուկրաինական Չերնիգով քաղաքի համար մղված մարտերի ժամանակ, գվարդիայի ավագ Երվանդ Գարանյանը, հետ մղելով թշնամու հակազորիները, թնդանոթը հանել է բաց դիրք և ուղիղ նշանառությամբ ոչնչացրել կենդանի ուժ և երեք կրակակետ՝ թշնամուն ստիպելով փախուստի դիմել: 1943 թ. սեպտեմբերի 28-ին առաջիններից մեկը Գալկի գյուղի (Բրազինսկի շրջան, Գոմելի մարզ, Բելառուս) մոտ կրակի ներքո գետանցել է Դնեպրը, գրավել

պլացդարմը, ամրացել գետի աջ ափին, հետ մղել հակառակորդի՝ կորցրած դիրքերը վերադարձնելու բոլոր փորձերը և թշնամու ուժերը կրակի տակ պահել այնքան ժամանակ, մինչև գնդի ստորաբաժանումներն անցել են գետը և ավելի ընդարձակել գրաված տարածքը: Այդ սխրանքի համար նա արժանացել է Խորհրդային Միության հերոսի կոչման: Մարտնչել է նաև Լեհաստանի և Գերմանիայի տարածքներում:

6. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Սերգեյ Վարդանի. – Ծնվել է 1923 թ. ապրիլի 14-ին Հարավային Օսիայի Օրջոնիկիձե քաղաքում: Խորհրդային Միության հերոս (20 դեկտեմբերի 1943, հետմահու), բժշկական ծառայության գվարդիայի լեյտենանտ: Ուսանել է Թբիլիսիի Ա. Ս. Պուշկինի անվան մանկավարժական ինստիտուտում (այժմ՝ Բլիա Ճավճավաձեի պետական համալսարան), ապա Խարկովի ռազմաբժշկական ուսումնարանում: Հայրենական մեծ պատերազմի ժամանակ որպես հրաձգային գումարտակի սանիտարական դասակի հրամանատար Սերգեյ Գրիգորյանը իրադրության թելադրանքով, հաճախ հարկադրված, մի կողմ է դրել սանիտարական պարագաները, գեւք վերցրել և մասնակցել Հյուսիսարևմտյան ռազմաճակատի արյունահեղ մարտերին, Ուկրաինայի ազատագրմանը: Այսպես՝ 1943 թ. հոկտեմբերի սկզբներին գերմանական տանկերի դեմ հակազոռի ժամանակ նա հակատանկային նոնակով ոչնչացրել է դրանցից մեկը, նպաստել շրջապատման օդակի ձեռքմանը: Միայն մեկ մարտի ժամանակ նրա դասակը մարտադաշտից դուրս է բերել 250 վիրավորի: Սերգեյ Գրիգորյանն անձամբ մարտադաշտից տեղափոխել է 47 զինվոր ու սպա: Հերոսաբար զոհվել է 1943 թ. հոկտեմբերի 4-ին՝ Դնեպրոպետրովսկի մարզի Աննովկա գյուղի մոտ: Թշնամու փոթորկալից կրակի տակ խիզախ հայորդին մարմնով ծածկել է գումարտակի հրամանատարին, փրկել նրա կյանքը, իսկ ինքը մահացու վերք է ստացել և զոհվել:

Վրաստանի Թեթրիժղարո գյուղի դպրոցի բակում, որտեղ նա սովորել է, կանգնեցված է նրա հուշարձանը:

Ըստ վրացական սկզբնաղբյուրներից մեկի՝ Սերգեյ Գրիգորյանը ծնվել է 1921 թ. հունվարի 21-ին Վրաստանի Ադքուլաղ գյուղում (այժմ՝ Թեթրիժղարոյի մունիցիպալիտետ): Ավարտել է Թեթրիժղարոյի միջնակարգ դպրոցը:

7. ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ Լևոն Խնկանուսի. – Ծնվել է 1905 թ. մայիսի 29-ին Վրաստանի Ալաստան (այժմ՝ Ախալքալաքի մունիցիպալիտետ) գյուղում: Խորհրդային Միության հերոս (10 հունվարի 1944, հետմահու), գվարդիայի գնդապետ: 1918 թ. թուրքական արշավի ժամանակ նրա ընտանիքը զոհվել է, մինչև 1920 թ. նա ապաստանել է Բորժոմի որբանոցում: 1921-1922 թթ. ծառայել է Կարմիր բանակում, 1922-1924 թթ.՝ խորհրդային միլիցիայում: 1927 թ. ավարտել է Երևանի Ալ. Մյասնիկյանի անվան հայկական միացյալ ռազմական դպրոցը, 1934 թ.՝ Մոսկվայի «Վիստրել» ուսումնարանի դասընթացները: Մովորել է Մ. Ֆրունզեի անվան ռազմական ակադեմիայում: Պատերազմի սկզբնական ամիսներին կռվել է Կենտրոնական, ապա Հարավարևմտյան ռազմաճակատներում: Եղել է գնդի հրամանատար, դիվիզիայի հրամանատարի տե-

ղակալ, ապա՝ գվարդիայի տանկային բանակի մեխանիզացված բրիգադի հրամանատար: Աչքի է ընկել Խարկովի ազատագրման, Դնեպրի գետանցման, Կիևի, Ֆաստովի համար մղված մարտերում: 1942 թ. մայիսից սեպտեմբեր ծանր մարտեր է մղել Խարկովի, Յիմլյանսկի և Կալմիցկի շրջաններում: 1943 թ. մասնակցել է Վորոնեժի և 1-ին ուկրաինական ռազմաճակատներում տեղի ունեցած մարտերին: Դեկտեմբերին նրա ղեկավարած 69-րդ մեքենայացված բրիգադը ճեղքել է թշնամու ամրությունները Կիևից արևմուտք և հնարավորություն ընձեռել ազատագրելու Կորոստիշև քաղաքը: Այդ գործողությունների ժամանակ Լևոն Դարբինյանը ծանր վիրավորվել է հինգերորդ անգամ և մահացել՝ հետմահու արժանանալով հերոսի կոչման: Թաղված է Կորոստիշևի եղբայրական գերեզմանատանը, որտեղ հուշարձան է կանգնեցված:

8. ՂԱԶԱՐՅԱՆ Աշոտ Վաղարշակի. – Ծնվել է 1921 թ. հուլիսի 11-ին Վրաստանի Ծալկայի շրջանի Չիվթթիլիսե գյուղում (այժմ՝ Ծալկայի մունիցիպալիտետ): Խորհրդային Միության հերոս (24 մարտի 1945), զրահատանկային զորքերի զեներալ-մայոր (1970): Թբիլիսիիում միջնակարգ կրթություն ստանալուց հետո 1939 թ. զորակոչվել է խորհրդային բանակ: 1939-1940 թթ. որպես գնդացրորդ մասնակցել է սպիտակ ֆինների դեմ կռիվներին, Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին՝ Մերձբալթիկայի, Լենինգրադի ու Ռժևի պաշտպանական և Սմոլենսկի մարզի, Բելառուսի, Մերձբալթիկայի ազատագրման մարտերին: 1945 թ. հունվարի 18-ից 22-ը Աշոտ Ղազարյանի ղեկավարած տանկային գումարտակը Արևելյան Պրուսիայում 150 կմ խորացել է թշնամու թիկունքում և անօրինակ սխրանքով կազմալուծել ֆաշիստական զորքերի կոմունիկացիաները, ոչնչացրել շուրջ 100 զինվոր ու սպա, 30 տանկ, ավելի քան 80 հրանոթ և այլն: Մարտական առաջադրանքները փայլուն կատարելու համար նրան շնորհվել է Խորհրդային Միության հերոսի կոչում: Պատերազմի ավարտից հետո նա շարունակել է զինվորական գործունեությունը, 1949 թ. ավարտել զրահատանկային և մեքենայացված զորքերի ակադեմիան: Եղել է տանկային գնդի շտաբի պետ, տանկային գնդի՝ հրամանատար, 1969-1986 թթ.՝ ՀԽՍՀ զինվորական կոմիսար, 1987-1995 թթ.՝ ՀՀ աշխատանքի և զինված ուժերի վետերանների խորհրդի նախագահ, ՀԽՍՀ 9-11-րդ գումարումների Գերագույն խորհրդի դեպուտատ, ԽՍՀՄ գրողների միության անդամ (1976 թվականից):

Հեղինակ է հուշագրական ու փաստագրական երկերի: Աշոտ Ղազարյանի «Պատերազմ, մարդիկ, ճակատագրեր» (հ. 1-3, Երևան, 1979-1985) գիրքն արժանացել է ՀՀ պետական մրցանակի (1985): Ռուսերեն լույս են տեսել նրա Четверть века в танках (Երևան, 1970, 1972), Война, люди, судьбы (кн. 1-4, Երևան, 1975-1984), Присяга на всю жизнь (Москва, 1988) գրքերը: Մահացել է 1995 հոկտեմբերի 10-ին (այլ տվյալով՝ 15-ին) Երևանում:

9. ՄԵԼԵԹՅԱՆ (Մելետյան, Մելիթյան) Հարություն Ռուբենի. – Ծնվել է 1925 թ. նոյեմբերի 25-ին Կրասնոդարի երկրամասի Նիժնի Շիլովկա գյու-

դում: Խորհրդային Միության հերոս (27 հունիսի 1945), տանկիստ, գվարդիայի կրտսեր լեյտենանտ: 1931 թ. նրա ընտանիքը տեղափոխվել է Գագրա (Աբխազիա): 1943 թ. մայիսին նա զորակոչվել է Կարմիր բանակ: 1944 թ. ավարտել է Կրասնոդարի հրաձգահրետանային ուսումնարանը և Հայրենական մեծ պատերազմին մասնակցել հուլիսից (այլ տվյալով՝ սեպտեմբերից) 1-ին ուկրաինական ռազմաճակատի զորքերի կազմում՝ որպես հրաձգային դասակի հրամանատար: Աչքի է ընկել Արևմտյան Ուկրաինայում և Լեհաստանում, հատկապես Սանդոմիրյան հենակետի (Լվովի մոտ) և լեհական Չենստոխովա քաղաքի համար մղված մարտերում: Խորհրդային Միության հերոսի կոչման արժանացել է 1945 թ. հունվարին՝ Օդերի գետանցման, նրա ձախ ափին հենակետ գրավելու և այն ընդարձակելու համար: Հարություն Մելեթյանը իր դասակով, առաջիններից մեկն անցնելով գետը, թշնամուն վտարել է գերիշխող բարձունքից, հետ մղել մի քանի գրոհ և ապահովել մյուս ստորաբաժանումների գետանցը: Այդ սխրանքները կատարելիս նա չէր բոլորել 20 տարին: Մասնակցել է նաև Բեռլինի և Պրագայի գրավմանը:

Գվարդիայի կրտսեր լեյտենանտը զորացրվել է 1946 թ.: 1952 թվականից ապրել և աշխատել է Աբխազիայի հայաբնակ Խոլոդնայա Բեչկա գյուղում: Մահացել է 1997 թ. մայիսի 9-ին, թաղված է Ադլեր քաղաքում:

10. ՄԻԿՈՅԱՆ Ստեփան Անաստասի. – Ծնվել է 1922 թ. հուլիսի 12-ին Թիֆլիսում: Խորհրդային Միության հերոս (3 ապրիլի 1975), ավիացիայի գեներալ-լեյտենանտ (1980), վաստակավոր փորձարկող օդաչու, տեխնիկական գիտությունների թեկնածու: 1941 թ. ավարտել է Կաչինսկու Ա. Ֆ. Մյասնիկյանի անվան կարմրադրոշ ռազմավիացիոն դպրոցը, 1951 թ.՝ Ն. Ե. Շուկովսկու անվան ռազմաօդային ինժեներական ակադեմիան: Որպես օդաչու, ավագ օդաչու, ապա օդակի հրամանատար՝ մասնակցել է Հայրենական մեծ պատերազմին, Մոսկվայի սահմանապահ զորքերի կազմում (Արևմտյան, Դոնի, Հյուսիսարևմտյան ռազմաճակատներում): 1942 թ. հունվարի 6-ին Ստեփան Միկոյանը սխալմամբ հարված է ստացել խորհրդային օդաչուի կողմից: Նրան հաջողվել է վայրէջք կատարել, ձեռքի և դեմքի 3-րդ աստիճանի այրվածքներով տեղափոխվել է հիվանդանոց: 1942 թ. հոկտեմբերին իրականացրել է տասնչորս մարտական թռիչքներ: Օդային մարտում կործանել է հակառակորդի վեց ինքնաթիռ: 1951 թվականից եղել է ռազմական փորձարկող օդաչու, 1959 թվականից՝ կործանիչ ինքնաթիռների ավագ փորձարկող օդաչու, Գվարդիական կործանիչ ավիացիայի հրամանատար:

Ստեփան Միկոյանը մեծ ներդրում է ունեցել հայրենական ավիացիայի զարգացման գործում: Նա կյանքից հեռացել է 2016 թ. մարտի 24-ին, 94 տարեկանում: Հրատարակել է հետևյալ գրքերը՝ *Заход на посадку по приборам* (Москва, 1979) (с А. Г. Корбуттом), *Воспоминания военного лётчика-испытателя* (Москва, 2002, 2006, 2013):

11. ՇՈՒՇԱՆՅԱՆ Հարություն Վարդերեսի. – Ծնվել է 1913 թ. մարտի 8-ին Աբխազիայի Գանթիադիի (այժմ՝ Գագրայի մունիցիպալիտետ) Ցանդրիպշ

ավանում: Փառքի III, II և I աստիճանի շքանշանների ասպետ (21 հուլիսի 1944, 24 հոկտեմբերի 1944, 29 հունիսի 1945), հետևակային զորամասի եֆրեյտոր, կոչումով, իրավունքով ու արտոնությունով հավասարեցված է Խորհրդային Միության հերոսի կոչման: Շքանշանների արժանացել է Լենինգրադի մարզում, Արևելյան Պրուսիայում, Օդերի գետանցման ժամանակ մարտական գործողություններում ցուցաբերած խիզախության համար: Փառքի III աստճանն ստացել է 1944 թ. հուլիսի 21-ին, երբ Վիբորգի մերձակայքում անձամբ «լեզու» է բռնել, որից կորզել են շատ կարևոր տեղեկություններ: Փառքի II աստճանն ստացել է 1944 թ. հոկտեմբերի 24-ին (այլ տվյալով՝ սեպտեմբերին)՝ Էստոնիայի Տարտու քաղաքի մոտ ավտոմատով գերմանական տասը զինվոր ոչնչացնելու, իսկ երկուսին գերեվարելու համար: Փառքի I աստճանին արժանացել է 1945 թ. հունիսի 29-ին (այլ տվյալով՝ փետրվարին): Լեհական Գրաուդենց քաղաքի մոտ հետախուզական խմբում մարտի է բռնվել և անձամբ ոչնչացրել մեկուկես տասնյակ զինվոր և գերմանական գումակի¹ հինգ սայլ:

Մահացել է 1988 թ. մայիսի 7-ին:

12. **ՌՈՍՏՈՄՅԱՆ** Ապավեն Վասիլի. – Ծնվել է 1905 թ. փետրվարի 15-ին Վրաստանի Բոլնիս-Խաչեն (այժմ՝ Բոլնիսի մունիցիպալիտետ) գյուղում: Խորհրդային Միության հերոս (10 ապրիլի 1945, հետմահու), գվարդիայի ավագ սերժանտ: Հայրենական մեծ պատերազմին մասնակցել է առաջին իսկ օրվանից, մարտնչել 3-րդ, ապա 1-ին ուկրաինական ռազմաճակատներում: Հերոսի կոչման արժանացել է լեհական Չենստոխովո վոյեվոդության Ժարկի քաղաքի ազատագրման ժամանակ ցուցաբերած անձնագոհության համար: 1945 թ. հունվարի 18-ին խիզախ հայորդին մարմնով ծածկել է թշնամու գնդացրի հրակնատը և ապահովել ստորաբաժանման գրոհի հաջողությունը:

13. **ՄԻՄՈՆՅԱՆ** Կարապետ Միմոնի. – Ծնվել է 1918 թ. հունիսի 6-ին Թիֆլիսում: Խորհրդային Միության հերոս (15 հունվարի 1940), մայր (1955): 1938 թ. Թբիլիսիի երկաթուղու բանվորագյուղացիական թիվ 3 միջնակարգ դպրոցն ավարտելուց հետո զորակոչվել է Կարմիր բանակի շարքերը: Հերոսի կոչման արժանացել է սպիտակ ֆինների դեմ մղած մարտերում «Մաներհայմի գծի» ամրությունների ճեղքման ժամանակ ցուցաբերած արիության և խիզախության համար (1939 թ. դեկտեմբեր): 1940 թ. ուղարկվել է Մերձբալթյան զինվորական օկրուգ, որտեղ 202-րդ հրաձգային դիվիզիայում ծառայել է որպես վարորդ: 1942 թ. ավարտել է Թբիլիսիի հրետանային ուսումնարանը, եղել տանկի հրաձիգ ռադիստ: Հրանոթով ոչնչացրել է մի քանի տասնյակ զինվորների: Կոչվել է նաև Հյուսիսային Կովկասի պաշտպանների շարքերում: Զորացրվել է մայրի աստիճանով, ծառայել հրամանատարական կադրեր պատրաստող զորամասերից մեկում: Ապրել և

¹ Գումակ՝ զորամասին հատկացված փոխադրական միջոցների ամբողջություն:

աշխատել է Թբիլիսիում, որտեղ և վախճանվել է 1983 թ. դեկտեմբերի 10-ին (ըստ մեկ այլ տվյալի՝ դեկտեմբերի 12-ին):

14. **ՎԱՆՑՅԱՆ** Վաչագան Հունանի. – Ծնվել է 1913 թ. մայիսի 14-ին Ախալքալաքի շրջանի (այժմ՝ Ախալքալաքի մունիցիպալիտետ) Զակվի գյուղում: Խորհրդային Միության հերոս (24 մարտի 1945, հետմահու, ըստ մեկ այլ տվյալի՝ 8 ապրիլի 1945), սերժանտ: 1928 թ. ավարտել է տեղի միջնակարգ դպրոցը: 1937-1939 թթ. աշխատել է Բաթումի արդյունաբերական ձեռնարկություններում: Հայրենական պատերազմի առաջին իսկ օրերից կամավոր մեկնել է ռազմաճակատ, հայտնի է եղել որպես հմուտ գնդացրորդ: Վիտեբսկի շրջանի Շումիլինո երկաթուղային կայարանի մոտ Վաչագան Վանցյանը ոչնչացրել է հակառակորդի երեք գնդացրային կետեր, հետ մղել երկու հակազրոհ: Մի քանի անգամ վիրավորվել է, աչքի ընկել Բելառուսի, Լիտվայի ազատագրման մարտերում: Խորհրդային Միության հերոսի կոչման արժանացել է 1944 թ. հունիսի 29-ին՝ Սեմել գետի աջ ափին հենակետը գրավելու ժամանակ ցուցաբերած խիզախության և անձնագոհության համար (ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության վկայականը հանձնվել է կնոջը): Վախճանվել է 1944 թ. օգոստոսի 1-ին Լիտվայում:

Ըստ վրացական սկզբնաղբյուրի՝ Վաչագան Վանցյանն աչքի է ընկել նաև Նեմանի գետանցման ժամանակ, ոչնչացրել հակառակորդի ինը զինվոր: Օգոստոսի 1-ին նա Լիտվայի Ուկմերգեի շրջանի Տաուսնայա գյուղի մոտ (Դիստրիկտ մունիցիպալիտետ) գրավել է հակառակորդի պլացդարմը և հետ մղել հինգ զրոհ: Ծանր վիրավորվել է, բայց գրեթե արյունաքամ պահել է պլացդարմը մինչև հիմնական ուժերի ժամանումը: Վերջին պահին նռնակով նետվել է գերմանական տանկի տակ, այն պայթեցրել, իսկ ինքը զոհվել է: Թաղված է լիտվական Շիլան գյուղում (Բիրտայի շրջան): Հերոսի բրոնզաձույլ կիսանդրին կանգնեցված է հայրենի Զակվի գյուղում և շրջկենտրոնի կենտրոնական այգում:

15. **ՉԱՔՐՅԱՆ** Հարություն Խաչիկի. – Ծնվել է 1918 թ. մայիսի 14-ին Աբխազիայի Գումիստա գյուղում (ներկայումս՝ գտնվում է Սուխումի տարածքում): Խորհրդային Միության հերոս (24 մարտի 1945, հետմահու), կապիտան: 1939 թ. զորակոչվել է Կարմիր բանակ, 1941 թ. ավարտել է Ժիտոմիրի հետևակային ուսումնարանը: 1941 թ. հունիսից կռվել է Կովկասյան, Հարավային, 4-րդ ուկրաինական ռազմաճակատներում, եղել է Ս. Օրջոնիկիձեի անվան 77-րդ հրաձգային դիվիզիայի 276-րդ հրաձգային գնդի գումարտակի հրամանատարի օգնական, հետո՝ գումարտակի հրամանատար: Հարություն Չաքրյանը Խորհրդային Միության հերոսի կոչման արժանացել է 1944 թ. ապրիլի 11-ին Դրիմի Կիրկ-Իշուն բնակավայրի գրավման, ապրիլի 15-ից 18-ը գումարտակի առաջխաղացումը դեպի Սևաստոպոլ ապահովելու, մայիսի 7-ին Սապուն Գորայի գրոհի ժամանակ ցուցաբերած խիզախության ու անձնագոհության համար: Ձեռվել է Սևաստոպոլի մատույցներում:

Ըստ արխիվական սկզբնաղբյուրի՝ Հարություն Չաքրյանը ծնվել է 1917

թ. ծառայողի ընտանիքում: Գումիաստայի թերի միջնակարգ դպրոցում սովորելուց հետո ուսումը շարունակել է Սուխումի հայկական միջնակարգ դպրոցում, որն ավարտել է գերազանցության ցուցանիշներով: Կարմիր բանակում ծառայել է 1939 թ. նոյեմբերից: Հարություն Չաքրյանը, իր զինվորներին առաջնորդելով դեպի հիտլերյան զորքերի գլխավոր հենակետը՝ Սապուն Գորայի բարձունքը, 1944 թ. մայիսի 7-ի լուսաբացին գրոհի ժամանակ ոչնչացրել է թշնամու 30 զինվոր ու սպա: Առաջինը հասնելով սարի բարձունքին՝ ծածանել-ամրացրել է կարմիր դրոշը: Նրա ստորաբաժանումը գերի է վերցրել 60 գերմանացու: Հաջորդ օրը՝ մայիսի 8-ին, Սևաստոպոլի վրա թշնամու հարձակման ժամանակ նա մահացու վիրավորվել է: Ստորաբաժանման զինվորները երդվել են վրեժխնդիր լինել իրենց հրամանատարի մահվան համար, շարունակել են մարտը և մայիսի 9-ին ազատագրել Սևաստոպոլը: Հարություն Չաքրյանը թաղված է Ղրիմում՝ Վերին Չորգուն գյուղում (Սևաստոպոլի մոտ): 1948 թ. հունվարի 31-ին ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության նախագահը Չաքրյանի հորը՝ Խաչիկ Չաքրյանին գրել է. «Ձեր որդին՝ հրամանատար Հարություն Չաքրյանը, սովետական հայրենիքի համար մղվող մարտերում մահացել է հերոսի մահով: Ուղարկում եմ Ձեզ ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության պատվոգիրը առ այն, որ Ձեր որդուն շնորհվել է Խորհրդային Միության հերոսի կոչում: Պահպանեք որպես հուշ Ձեր հերոս զավակի մասին, որի սխրանքը երբեք չի մոռացվի ժողովրդի կողմից»:

2010 թ. Բալակլավում կառուցվել է հուշարձան՝ ի հիշատակ Հարություն Չաքրյանի:

16. **ՕՅԱՆՅԱՆ** Սերգեյ Անդրեյի (Մամբրեի). – Ծնվել է 1921 թ. փետրվարի 23-ին Թիֆլիսում: Խորհրդային Միության հերոս (22 փետրվարի 1943, հետմահու): 1941 թ. ավարտել է Թբիլիսիի հրետանային դպրոցը, հուլիսին 317-րդ հրաձգային դիվիզիայի 606-րդ գնդի կազմում, որպես հրետանային մարտկոցի հրամանատար, մեկնել է ռազմաճակատ, մասնակցել Ուկրաինայի պաշտպանությանը: 1941 թ. նոյեմբերի 17-ից 18-ը Սերգեյ Օհանյանի 16 մարտիկներից բաղկացած մարտկոցը Ռոստովի մատույցներում Բոլշիյե Սալա գյուղի մոտ ոչնչացրել է գերմանական 30 տանկ: Ցուցաբերած խիզախության և արիության համար Սերգեյ Օհանյանն արժանացել է Խորհրդային Միության հերոսի կոչման: Հետագայում զոհվածների աճյունները տեղափոխվել են Բոլշիյե Սալա, որտեղ նրանց շիրիմների վրա գյուղի աշխատավորների միջոցներով կառուցվել է հուշարձան: ԽՍՀՄ պաշտպանության նախարարի 1966 թ. ապրիլի 12-ի հրամանով Սերգեյ Օհանյանի անունը հավերժ գրանցվել է Թբիլիսիի Բաքվի 26 կոմիսարների անվան բարձրագույն հրետանային ուսումնարանի ցուցակում:

Ըստ վրացական սկզբնաղբյուրների՝ Սերգո Օգանովը ծնվել է 1921 թ. հունվարի 22-ին, բանվորի ընտանիքում: 9-րդ դասարանի աշակերտ Սերգոն դիմել է Թիֆլիսի լեռնահրետանային ուսումնարան: Ծառայությունը Կարմիր

բանակում սկսել է 1939 թվականից: 317-րդ հրաձգային դիվիզիայի 606-րդ գնդի կազմում անհավասար մարտի է բռնվել թշնամու 50 տանկի դեմ, հետ է մղել տանկային և հետևակային երեք կատաղի գրոհներ, երկու օրվա մարտերի ընթացքում անձամբ ոչնչացրել է գերմանական 30 տանկ: Նա ոչ միայն մարտկոցի հրամանատար է եղել, այլև նշանառու, արկերի մատակարար և արկերը լիցքավորող:

Այդ մարտում զոհվել են մարտկոցի բոլոր հրետանավորները և հրամանատարը՝ Սերգո Օգանովը, որոնք սակայն պատվով կատարել են մարտական առաջադրանքը՝ ոչ մի տանկ չի անցել նրանց պաշտպանած բնագիծը: Թաղվել են Բուլշիյե Սալի գյուղի եղբայրական գերեզմանոցում: Նրա անունով փողոց կա Դոնի Ռոստովում:

Грачик Байрамян – Грузино-армянские герои Советского Союза

Значительный вклад в героическую работу в тылу внесли и оказали весомую помощь Красной Армии в годы Великой Отечественной войны армянские национальные дивизии, армянские полководцы, Герои Советского Союза – славные сыны армянского народа. В данной статье на основе соответствующей армянской, русской, грузинской и абхазской советской и постсоветской литературы и публикаций прессы были обобщены, дополнены новыми данными и освещены подвиги полтора десятка героев – из многочисленных армян Грузии, принявших участие в Великой Отечественной войне. Их исключительные военные действия во имя свободы и независимости страны были оценены советским руководством по достоинству: им было присвоено высшее воинское звание СССР – звание Героя СССР.

Hrachik Bayramyan – Georgian-Armenian Heroes of the Soviet Union

The glorious sons of the Armenian people, heroes of the Soviet Union, commanders, Armenian National Divisions made a significant contribution to the Red Army, as well as to the heroic work of the rear during the Great Patriotic War. The article covers the heroic deeds of 16 brave Armenians from Georgia, who took part in the Great Patriotic War, which have been compiled and replenished based on the material of Armenian, Russian, Georgian and Abkhazian Soviet and post-Soviet literature and press. Their heroic participation in the war for freedom and independence, as well as in the military operations was highly appreciated by the Soviet Government, hence some of them were awarded the title of Hero of the Soviet Union.

Ներկայացվել է 27.05.2020

Գրախոսվել է 07.06.2020

Ընդունվել է տպագրության 30.06.2020